

หัวข้อวิทยานิพนธ์	“เทวประติมาน”ในงานจิตรกรรม :ศึกษาเฉพาะกรณีเทพผู้พิทักษ์ อุโบสถและวิหาร สมัยรัตนโกสินทร์
ชื่อนักศึกษา	นายอรุณศักดิ์ กิ่งมณี
สาขาวิชา	ประวัติศาสตร์ศิลปะ
ภาควิชา	ประวัติศาสตร์ศิลปะ
ปีการศึกษา	๒๕๔๐

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาถึงคติและรูปแบบของภาพเทพผู้พิทักษ์ จากอุโบสถและวิหารในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยศึกษาเฉพาะกลุ่มเทพผู้พิทักษ์จากอาคารหลัก ๔ หลัง ได้แก่

๑. อุโบสถวัดราชนาคดาราม
๒. วิหารวัดสุทัศนเทพวราราม
๓. อุโบสถวัดสุทัศนเทพวราราม

๔. อุโบสถวัดบวรสถานสุทธาราม

ในการศึกษาครั้งนี้ ได้ผลสรุปจากการวิจัยว่า ภาพเทพผู้พิทักษ์จากอาคาร ๔ หลังดังกล่าว เป็นการอัญเชิญเทพต่าง ๆ มารักษาพระทวารและบัญชี (ประตู/หน้าต่าง) เป็นการเฉพาะองค์ ซึ่งเป็นการเน้นให้เห็นถึงเรื่องราวและความสำคัญของเทพผู้พิทักษ์ให้มีบทบาทมากขึ้นกว่าเดิม ทั้งนี้เนื่องจาก จิตรกรรมเทพผู้พิทักษ์ในสมัยก่อนหน้านี้นี้ (สมัยอยุธยา) ได้เขียนเป็นภาพเทพประทับยืนบนแท่นตามแบบประเพณี ที่มีได้ให้ความหมายอันแสดงถึงเทพองค์ใดแน่ชัด แต่เป็นภาพรวมที่หมายถึงผู้ปกป้องรักษา หรือ “อารักษ์” ประจำพุทธสถานเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงโดยให้ความสำคัญแก่เทพเพิ่มยิ่งขึ้นนี้ ได้เริ่มปรากฏชัดเจนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ เป็นต้นมา โดยเทพผู้พิทักษ์ที่พบจากอาคาร ๔ หลังที่ใช้ในการศึกษานี้ สามารถจัดแบ่งกลุ่มออกได้เป็น ๕ กลุ่ม

ภาพเทพต่าง ๆ ที่นำมาเป็นผู้พิทักษ์อาคารนี้ ล้วนมีที่มาจากศาสนาฮินดูเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตามเทพเหล่านี้ส่วนหนึ่งได้พบว่า มีบทบาททางศาสนาพุทธด้วย ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากได้มีการผสมผสานทางด้านคติความเชื่อระหว่างพุทธและฮินดูมาตั้งแต่สมัยก่อนหน้านี้นี้แล้ว ภาพของเทพทั้งหลายเหล่านี้ ส่วนใหญ่ได้ถ่ายทอดมาจากเนื้อหาในคัมภีร์นารายณ์สิบปางของไทย (ที่ลงรับเทวปกรณัมมาจากอินเดีย และนำมาดัดแปลงเนื้อหาบางอย่างตามความนิยมของไทย) ซึ่งนอกจากจะเป็นการแสดงถึงตัวละครในวรรณกรรม (นารายณ์สิบปาง) แล้ว ก็ยังเป็นการอัญเชิญมาเป็นเทพผู้พิทักษ์ได้อีกประการหนึ่งด้วย ทั้งนี้เนื่องจากเทพต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนเป็นเทพผู้ทรงฤทธิ์ ที่มีพลัง

อำนาจทั้งด้านสร้างสรรค์และทำลายสิ่งชั่วร้าย จึงมีความเหมาะสมกับคติอาร์กัยเดิมของไทยได้เป็นอย่างดี

สิ่งที่น่าสนใจก็คือ คติการเขียนภาพในลักษณะเช่นนี้ได้พบเฉพาะ ๔ อาคารที่นำมาใช้ศึกษาครั้งนี้เท่านั้น และอาคารเหล่านี้ก็ล้วนเป็นพระอารามหลวง และพระอารามประจำบรรราชวังทั้งสิ้น จึงมีความเป็นไปได้ว่า คติของการเขียนภาพดังกล่าว จำกัดเฉพาะพระอารามสำคัญที่มีความเกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์เท่านั้น ซึ่งก็อาจมีความสอดคล้องกับคติของเทวราชา ที่สมมุติให้กษัตริย์เปรียบประดุจเทพ ดังเช่นที่เคยปรากฏมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

Thesis Title	Divine Images in Painting :Specific Study on the Guardians in the Uposatha and Vihara of the Ratanakosin Period.
Name	Aroonsak Kingmanee
Concentration	History of Art
Department	History of Art
Academic Year	1998

ABSTRACT

The goal of this research describes the study of the concept and form of the divine images from Uposatha and Vihara in Ratanakosin period. The study emphasizes the group of the divine images from the Uposatha of Wat Ratchanatdharam , Wat Bovornsathansudhavas , Wat Suthadthevararam and Vihara of Wat Suthadthevararam .

The result of the study is suggests that the divine images who guards certain parts of the building such as the windows and the doors is of specific significance . In the reign of King Rama III, the development of the god was clear. The divine images in this period played more important role more than in the past. In Ayuthaya period the divine images only represented the guardian angels of Buddhist monument.

The divine images which appeared in this study reveal a mixed concept between Buddhism and Hindunism, and they were copied from the Narai Sippang book . Due to the fact that these various gods are powerful superhuman beings , and are capable of doing both evil and good thing , They are ideally suitable guardian angels of Thai people.

Importantly, such a concept could be found only from these four buildings. It can be concludes that the divine images evidently displayed only on important monasteries which were built byand related to the kings. This pattern complies with the belief in the superhuman being of the king.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลงได้ด้วยดี ก็เพราะผู้เขียนได้รับการสนับสนุน ข้อเสนอแนะ และความช่วยเหลือจากผู้มีพระคุณหลายท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศาสตราจารย์ ดร.สันติ เล็กสุขุม และอาจารย์ ดร.นันทนา ชุตินวงศ์ ที่กรุณาได้รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา และให้ความเมตตา ชี้แนะถึงวิธีการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ และอธิบายเพิ่มเติมในจุดสำคัญของเนื้อหา มาตั้งแต่ต้นจนจบ ซึ่งผู้เขียนต้องใคร่ขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.จิตติมา อมรพิเชษฐกุล และอาจารย์ก่อแก้ว วีระประจักษ์ ที่กรุณาได้รับเป็นคณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ซึ่งได้ให้ข้อคิดเห็นและแก้ไขข้อผิดพลาด ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์เพิ่มมากขึ้น

นอกจากนี้ต้องขอขอบคุณ คุณจิราวรรณ แสงเพชรและคุณเอมอร บุญช่วย ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์เกี่ยวกับการถ่ายภาพ

เพื่อน ๆ นักศึกษาร่วมรุ่นปริญญาโท ที่ได้ให้กำลังใจและเอื้อเฟื้อเกี่ยวกับข้อมูลต่าง ๆ ให้แก่กันตลอดมา ซึ่งเป็นบรรยากาศที่หาได้ไม่ใช่นัก ในสภากาชาดแห่งการแข่งขันทางวิชาการดังเช่นในปัจจุบัน

เจ้าหน้าที่ห้องสมุดสำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยศิลปากร, ห้องสมุด SPAFA ที่อำนวยความสะดวกในการค้นคว้าเอกสาร

ผู้อำนวยการ สมชาย ณ นครพนม และเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิชาการของสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 7 ทุกท่านที่ได้ให้กำลังใจและช่วยเหลือทุกสิ่งทุกอย่าง

ขอขอบคุณ คุณปาริฉัตร กิ่งฉวี ที่รับพิมพ์วิทยานิพนธ์จนสำเร็จเรียบร้อย นอกจากนี้ยังมีผู้ที่มิได้เอ่ยนามอีกเป็นจำนวนมากที่ได้ให้ความช่วยเหลืออย่างดี ซึ่งต้องขอขอบพระคุณเช่นเดียวกัน